

АНКЕТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ МОНІТОРИНГУ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ МІЛІЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН

Одним із вагомих критеріїв оцінки рівня довіри громадян до органів внутрішніх справ є моніторинг громадської думки, а розповсюдженням і достовірним його засобом є соціологічне опитування з використанням спеціально розроблених анкет, що враховують вікові, соціальні, освітні і професійні категорії респондентів [1, с.87; 2, с.425–444].

Цінність громадської думки полягає в тому, що вона пропонує шляхи вдосконалення роботи органів внутрішніх справ. Результати, що отримуються під час вивчення громадської думки щодо міліції, можуть бути використані для:

- переконання людей змінити думку щодо міліції;
- інформаційного насичення і перетворення у більш сталу, поки що недостатньо сформовану громадську думку;
- підсилення вже існуючої громадської думки;
- типологізації груп населення залежно від можливості надати допомогу або завдати шкоду стосункам і взаємодії населення та міліції;
- розрахунку часу, необхідного для зміни громадської думки про ОВС;
- аналізу проблем соціального статусу, престижу та іміджу ОВС [3, с.216–217].

Так, починаючи із середини 90-х рр. центрами громадських зв'язків МВС України, ГУМВС і УМВС України в областях періодично вивчається громадська думка про роботу органів внутрішніх справ [2, с.342–344]. Найбільше значення мали соціологічні опитування, проведені в 1997 р. «Про стан взаємодії органів внутрішніх справ із засобами масової інформації і населенням» (опитано 4525 респондентів з Автономної Республіки Крим і 14 областей), «Громадська думка про організовану злочинність та корупцію й заходи боротьби з цими явищами» (1400 респондентів з 5 областей), «Криміногенна ситуація і взаємозв'язок міліції й населення в м. Харкові» (800 респондентів), у 1998 р. – «Взаємодія дільничних інспекторів і населення в м. Харкові й Харківській області» (770 респондентів).

Отримані дані дозволяють зробити певні висновки стосовно оцінки стану взаємодії органів внутрішніх справ і населення. Це, по-перше, зростання стурбованості населення станом правопорядку в регіонах, по-друге, стійка недовіра населення щодо можливості міліції ефективно вести боротьбу зі злочинами, професійно надавати допомогу тим громадянам, що її потребують; по-третє, постійно зростаюча потреба в демократизації зв'язків органів внутрішніх справ з громадськістю; по-четверте, підвищення зацікавленості керівників служб і підрозділів у результатах соціологічних досліджень щодо ставлення населення до діяльності органів внутрішніх справ.

Невипадково відповідь на запитання про довіру до силових інститутів викликає в респондентів труднощі. Так, від 70 до 75% опитаних зазначили,

що їм не доводилося звертатися до міліції. Низька інформованість населення про роботу служб органів внутрішніх справ стала наслідком того, що майже 40% респондентів не могли висловити свою думку про роботу підрозділів охорони громадського порядку, боротьби з економічними злочинами, організованою злочинністю, карного розшуку, дільничних інспекторів, кримінальної міліції у справах неповнолітніх.

Соціологічні дослідження дали можливість знайти такі проблеми, на які повинні звернути увагу керівники всіх рівнів у роботі з персоналом служби дільничних інспекторів:

1. Позитивна в цілому оцінка населенням роботи міліції і низький рівень бажання мешканців населених пунктів допомагати міліції.

2. Спостерігається диференційована оцінка роботи дільничних інспекторів населенням, що свідчить про необхідність додаткового вивчення причин різниці оцінки роботи дільничних інспекторів міліції.

3. Оцінка роботи міліції безпосередньо варіюється залежно від соціального чи професійного статусу респондента, його освіти.

4. Звертає на себе увагу оцінка респондентами якостей співробітника міліції. При цьому слід ураховувати такі моменти: а) респонденти, що мали безпосередній контакт з працівниками міліції, дають значно нижчу оцінку їх якостям порівняно з іншими респондентами; б) респонденти найнижче оцінюють ті якості співробітника органів внутрішніх справ, що характеризують його як помічника, консультанта громадянина (чуйність, освіченість, культура, дисципліна, сміливість).

5. Майже 39 % опитаних співробітників органів внутрішніх справ не задоволені ставленням населення до їхньої роботи.

Дані інших опитувань дозволяють стверджувати, що на сьогодні громадяни мають більшу довіру до органів внутрішніх справ, ніж до органів законодавчої і виконавчої влади. 15% опитаних відзначили, що вони повністю довіряють до міліції.

Підтвердженням довіри населення до органів внутрішніх справ свідчить те, що серед громадян, яким доводиться вирішувати свої проблеми з допомогою працівників міліції, 38% відповідали, що цілком задоволені вирішенням своїх питань, 33% – задоволені частково, 16% – не задоволені. Останні насамперед акцентували увагу на байдужості і брутальності з боку працівників міліції (відповідно 50% і 42%). Найбільша кількість незадоволених розв'язанням своїх проблем серед тих, хто мав справу зі слідчими (44%) і виступав як потерпілий від злочину (59%). Під час опитування 9% респондентів відзначили, що до них працівники міліції поставилися уважно, а 8% дотримуються протилежної думки, говорячи про байдуже ставлення до них. Однак якість ставлення працівника міліції багато в чому залежить від майнового чи владного статусу відвідувача. Найбільшої уваги з боку міліції було приділено представникам силових і владних структур.

Значно меншим авторитетом в очах працівників міліції користуються малозабезпечені і соціально незахищені верстви населення: службовці без спеціальності й особи без певних занять. Виникає думка, що міліція України мало чим відрізняється від радянської і їй потрібно вчитися у західної

професійної поліції, для якої права людини, рівність усіх перед законом, надання допомоги тому, хто її особливо потребує, є першочерговим завданням.

Вивчення громадської думки щодо діяльності правоохоронних органів окреслило проблему, що має велике наукове і практичне значення. Респонденти пропонують деякі заходи, що, на їхню думку, забезпечать викорінення корупції та хабарництва в міліції: забезпечення міліції новітніми технічними засобами – 46%; підвищення заробітної плати працівникам міліції, підвищення престижу правоохоронних органів – 41%; радикальне посилення кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів – 37%; створення єдиної спеціалізованої правоохоронної структури – 32%; здійснення регулярних перевірок працівників органів внутрішніх справ на «детекторі брехні» – 12%; збільшення терміну попереднього ув'язнення осіб – працівників міліції, які підозрюються в корупції – 10%; оплата анонімних телефонних повідомлень громадян про злочини – 5%; інше – 2%.

Новим напрямком досліджень можна назвати вивчення громадської думки такої категорії громадян, як засуджені, котрим було запропоновано відповісти на запитання анкети щодо порушення прав громадян працівниками міліції. Опитувані були розподілені за віковими й статевими ознаками, а також за рівнем освіти й ступеня тяжкості вчиненого злочину, за який вони були засуджені.

Анкетування проводилося серед осіб, котрі відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Анкетуванням було охоплено 350 респондентів. За результатами анкетування середній вік становить від 29 до 39 років (близько 46%), наявність повної середньої освіти (67%), переважна більшість з яких засуджені за вчинення злочинів середнього і значного ступеня тяжкості (96%), причому кількість респондентів–чоловіків дорівнювала кількості респондентів–жінок.

Мета анкетування – визначити оцінне ставлення такої категорії респондентів (особи, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі) до діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини.

Так, більшість респондентів (близько 60%) відзначають той факт, що ситуація в процесі забезпечення конституційних прав і свобод людини й громадянина в Україні покращилася в цілому, однак 65% респондентів акцентують увагу на тому факті, що діяльність співробітників щодо забезпечення прав людини здійснюється з порушенням вимог законодавства.

Слід зазначити, що конституційні права більшої половини опитаних осіб були ущемлені як під час розкриття й розслідування кримінальних справ (53%), так і в інших випадках (52%). Так само майже дві третини опитаних зазначили, що їм відомі факти порушення прав і свобод з боку працівників міліції стосовно інших осіб.

Серед служб органів внутрішніх справ, що найчастіше порушують конституційні права людини, домінує служба карного розшуку (майже 44%), причому співробітники карного розшуку порушують права осіб віком від 18 до 29 років з неповною середньою освітою. На другому місці в цьому списку йде служба досудового слідства (36%), далі – Державтоінспекція (25%),

спеціалізовані ОВС (19%), патрульно–постова служба міліції (12%) і дільничні інспектори міліції (11%). Стійкої тенденції щодо виділення категорії осіб, права яких найчастіше порушуються співробітниками цих служб міліції, за даними анкетування, не виявлено.

Вражаючим є той факт, що майже 70% респондентів зазначили, що працівниками міліції застосовувалося насильство в різних його проявах: фізичне насильство (35%), погрози (31%), психічне насильство (38%) і обіцянка послаблення міри покарання (24%).

Особливого акцентування вимагає той факт, що, на думку респондентів, порушення прав людини допускаються з моменту затримання до порушення кримінальної справи (70%), а також під час досудового слідства (21%), тоді як під час судового розгляду і під час відбування покарання права людини порушуються не так часто (по 10% відповідно).

Серед заходів, що найбільш ефективно сприятимуть поліпшенню забезпечення прав людини працівниками міліції, 65% респондентів виділяють необхідність внесення змін до законодавства, спрямованих на посилення контролю держави в правозахисному процесі. Також необхідним, на думку респондентів, є посилення відповідальності керівника органу внутрішніх справ за порушення його підлеглими прав людини під час виконання службових обов'язків (19%). В однаковому співвідношенні респондентами визначається необхідність розширення повноважень захисника (адвоката); розширення повноважень (можливостей) засобів масової інформації під час висвітлення фактів забезпечення прав людини; розширення можливостей правозахисних організацій – 12%. Найменша кількість респондентів (5%) відзначають необхідність уведення спеціального предмета «Забезпечення прав людини працівниками міліції» в усіх навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ.

У цьому зв'язку варто особливо зупинитися на ролі засобів масової інформації, що в основному й формують громадську думку [4, с. 323]. Щодо органів внутрішніх справ, то їх робота висвітлюється ЗМІ переважно односторонньо, подаючи тільки негативні приклади діяльності і дуже рідко – позитивні факти (приблизне співвідношення – 25 до 1). Аналітичних, комплексних, усебічних матеріалів про діяльність міліції в пресі немає, за винятком ЗМІ, засновниками (чи «захисниками») яких виступають самі ОВС.

Таким чином, мети анкетування досягнуто і виявлено в цілому негативне ставлення респондентів (осіб, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі) до діяльності органів внутрішніх справ, зокрема служб міліції, щодо забезпечення прав і свобод людини й громадянина.

Однак варто застерегти від ідеалізації наведених результатів, оскільки відповіді засуджених, які в більшості своїй приховують образи на співробітників правоохоронних органів, є певною мірою суб'єктивними. Тому надалі при проведенні анкетування основні зусилля варто спрямувати на вдосконалення методології соціологічних досліджень (розробка способів проведення дослідження, вивчення регіональних проблем, специфіки різних соціальних верств тощо).

Є також над чим працювати і в плані розробки нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення законодавчої бази стосовно діяльності органів внутрішніх справ у сфері забезпечення прав людини, а також поліпшення кадрової роботи, насамперед у процесі добору, прийому і навчання майбутніх фахівців.

Список літератури: 1. Негодченко О.В. Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ України: Монографія. Дніпропетровськ, 2002. 2. Негодченко О.В. Організаційно-правові аспекти діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини: Монографія. Д., 2003. 3. Бандурка О.М., Соболев В.О., Московець В.І. Партнерські взаємовідносини між населенням і міліцією: Підруч. для вищ. навч. закл. Х., 2003. 4. Плішкіна Н.О. Питання формування громадської думки у дзеркалі проблем взаємодії міліції та засобів масової інформації // Наук. вісн. Дніпропетр. юрид. ін-ту МВС України. 2001. № 1.

Надійшла до редколегії 09.08.03